

Izlaganje sa znanstvenog skupa
UDK 929 ŽGANEC
Primaljeno: 14.11.1990.

O VREDNOVANJU GOLEMOG OPUSA VINKA ŽGANCA

BARBARA KRADER
Löhleinstr. 29, D-1000 Berlin 33

Zadatak je ovoga rada da s gledišta inozemnog etnomuzikologa izloži kratak pregled znanstvenog rada prof. Žganca. Započinje osvrtom na Žgančev rad općenito (npr. u svezi sa Četvrtom konferencijom Međunarodnog savjeta za folklornu glazbu - IFMC 1951. u Opatiji), nastavlja prikazom njegovih zbirki hrvatskih narodnih pobjevaka od one iz Međimurje (1924) do posthumno objavljene zbirke iz okolice Zelinc (1979). Ističe Žgančev interes za kontekst folklorne glazbe i urbanu pjesmu u vrijeme kad se mnogi drugi istraživači njegove generacije nisu bavili tom tematikom.

Poštovani i dragi prijatelji i suradnici pokojnog profesora Žganca, Međimurke i Međimurci, ugledni gosti, žitelji Hrvatskog zagorja i drugih krajeva u kojima je Žganec sabirao i istraživao!

Vrlo mi je drago da ste me pozvali da sudjelujem na simpoziju u povodu stogodišnjice rođenja Vinka Žganca. Ugodan mi je zadatak ukazati na ogromnu vrijednost znanstvenog rada profesora Žganca. Mnogi od ovdje prisutnih sigurno su ga bolje poznavali nego ja. Ocjenu njegova rada donosim s moje točke gledišta, kao stranac i etnomuzikolog, da bi vam ujedno i pokazala kako u inozemstvu visoko cijnimo njegovo djelo.

Prof. Žganca sam prvi put susrela u ljeto 1951. godine. Bila je to godina glasovite Četvrte konferencije Međunarodnog savjeta za narodnu muziku (IFMC), s festivalom, koja je održana u Opatiji od 8. do 14. septembra. Tom prilikom, prof.

Žganec me zamolio da prevedem na engleski njegov članak "Osnovni stilovi hrvatskih narodnih pjesama". Taj prijevod je objavljen u velikoj zbirci *Hrvatske narodne pjesme i plesovi* (Seljačka sloga, Zagreb 1951), bez navedbe mog imena. Urednici zbirke su bili prof. Žganec i Nada Sremec. Izdavanje ove zbirke u pravom trenutku, pred konferenciju, rezultat je dobrog planiranja. Primjerci zbirke stigli su i do najudaljenijih dijelova svijeta. Nedavno mi je jedna njemačka kolegica kazala da je navedenu Žgančevu kratku studiju proučavala kao osnovu za uvid u napjeve hrvatskih narodnih pjesama.

Htjela bih još nešto reći o navedenoj konferenciji i festivalu, jer je otada prošlo već 40 godina i neki od ovdje prisutnih sigurno i nisu čuli za njih. Je li možda netko od prisutnih sudjelovao u Opatiji 1951. godine?

Međunarodni savjet za narodnu muziku (IFMC) osnovan je 1947. godine u Londonu. Prvi predsjednik bio je kompozitor Ralph Vaughan Williams, a sekretarica (i glavna osoba u Savjetu) Maud Karpeles. Imala je smjelosti, volje, ali i mašte da Četvrtu konferenciju organizira u Jugoslaviji. Bio je to vrlo važan događaj, čak bi se moglo reći i prekretnica, kako za Savjet tako i za vašu etnomuzikologiju. Uspjehu konferencije pridonijeli su svi sudionici iz Jugoslavije, sve sami istaknuti stručnjaci.

Zamislite samo kako je - u pripremnim radovima - bilo teško pronaći dobre pjevače, plesače, svirače, zatim raditi s njima, izabrati program i uspješno ga izvesti u Opatiji. Iz današnje se perspektive čini nevjerovatnim, ali mnogi ondašnji pjevači i plesači nikada ranije nisu nastupali na pozornici. Makedonci su doputovali kasno, nakon gotovo dva dana vožnje sporim vlakovima, u jedan sat ujutro na dan nastupa. Ali nije bilo vremena za odmor, jer su filmski redatelji, urednici s radija i fotografi (najbolji iz Jugoslavije) te ljudi poput mene, koji su htjeli snimati pjesme magnetofonom - svi smo ih molili da nam plešu i pjevaju. Oni su to radili čitav dan, a zatim i dva puta izveli svoj program.

Najmanje 20 narednih godina mogle su se u turističkim agencijama po cijeloj Jugoslaviji vidjeti odlične fotografije s opatijskog festivala - stasiti muškarci, ljepotice u nošnjama, plesači, svirači - s morem u pozadini.

Festival s izvođačima iz svih jugoslavenskih republika ostao je u nezaboravnom sjećanju svima koji su mu prisustvovali. Nama strancima sve je bilo sjajno, divno. Ipak, i vaši stručnjaci neke muzičke sulove čuli po prvi puta!

Kao muzički folklorist, 1951. godine bila sam po prvi put u Jugoslaviji. Naročito su mi u sjećanju ostale sopile s Krka. Svirači su bili Vinko Trubić i Ivan Radić. Nikada to neću zaboraviti!

Ponukani iskustvom ove suradnje jugoslavenski su stručnjaci 1952. godine osnovali Udruženje muzičkih folklorista Jugoslavije. Glavni je inicijator osnivanja bio Vinko Žganec. U isto vrijeme, od početka 1952. do 1957. Žganec je i predsjednik Jugoslavenskog komiteta IFMC-a, a od 1955. do 1967. i član izvršnog odbora IFMC-a. Ovo članstvo bilo je i ostalo veliko međunarodno priznanje.

Isto tako veoma priznat bio je prof. Žganec kao stručnjak u Njemačkoj. Bio je, na primjer, pozvan da za veliku muzičku enciklopediju *Musik in Geschichte und Gegenwart* napiše članak o hrvatskoj narodnoj muzici. Članak je objavljen u

Nar. umjet. P. I. 3, 1991, str. 11-17, B. Krader, O vrednovanju golemog opusa Vinka...

sedmom svesku (1958), stupci 348-359, pod naslovom "Jugoslawien. II. Die Volksmusik. 2. Kroatien".

Također je na njemačkom jeziku izdana mala knjiga *Kroatische Volksweisen und Volkstänze* (Hrvatske narodne popijevke i plesovi), Zagreb 1944. 55 str. (Ona je u Biblioteci kongresa u Washingtonu.)

Glavni njegovi članci na stranim jezicima jesu:

na engleskom:

"The Tonal and Modal Structure of Yugoslav Folk Music", *JIMFC* 1958, sveska 10.

"Folklore Elements in the Yugoslav Orthodox and Catholic Liturgical Chant", *JIMFC* 1956, sveska 8.

na francuskom:

"La gamme istrienne dans la musique populaire de Yugoslavie", *Studia Musicologica* IV, 1-2, 1963, Budimpešta.

na njemačkom:

"Die Elemente der Jugoslawischen Folklore-Tonleitern im serbischen liturgischen Gesange" objavljen u zborniku *Studia Memoriae Belae Bartok Sacra*, Budapest 1957.

"Über das Redigieren der Volksliedersammlungen" izdan u zborniku *Volksmusik Südosteuropas* München 1966.

Sada ću izložiti svoje viđenje golemog djela Vinka Žganca - najprije općenito, a zatim ću opisati neke zbirke pjesama.

Prof. Žganec je imao ogromnu energiju, željeznu radnu disciplinu, žarku želju da završi znanstvenu obradu narodnih pjesama i plesova koje je prikupio u svom rodnom kraju - malom Međimurju. Žganec se nije ograničio samo na Međimurje - istraživao je i zapisivao u cijeloj Hrvatskoj, kao i izvan nje. U drugom izdanju *Muzičke enciklopedije*, u članku o Žgancu piše da je sabirao u Bačkoj, Baranji, Hrvatskom zagorju, Podravini, Pokuplju, Hrvatskom primorju, Istri, Dalmaciji; u inozemstvu, u Gradišću (Burgenland) u Austriji te u Đurskoj županiji u Mađarskoj.

Podsjećam vas da je prof. Žganec završio teološki fakultet 1914. godine u Zagrebu, a zatim, 1919. godine, također u Zagrebu, pravni fakultet s doktoratom. Privatno je učio muziku. O njemu govorimo uglavnom kao o muzikologu, ali prof. Žganec je do drugoga svjetskog rata bio vrlo aktivan pravnik, autor knjiga i redaktor časopisa *Pravni pregled*.

U prvom svesku svoje zbirke *Hrvatske pučke popijevke iz Međimurja* (Zagreb 1924, str. 8) Žganec piše: "Bilježenjem pučkih popijevaka iz Međimurja počeo sam se baviti još kao đak, te sam ih do godine 1912. zabilježio kojih 50."

Prof. Bezić u svom članku o etnomuzikološkom radu akademika Žganca, u *Narodnom stvaralaštvu* iz 1968. godine piše da je Žganec prvi puta zapisao jednu međimursku narodnu pjesmu u njegovom rodnom mjestu - Vratišincu 1908. godine, prema pjevanju svoje sestre Roze.

Prva velika Žgančeva zbirka donosi klasifikaciju popijevaka u tri glavne grupe (u prvom svesku): 1) pjesme slavenskog karaktera (dječje, pjesme u igrama, u kolu, svatovske i druge); 2) tipično međimurske pjesme, naročito u dorskom, frigijskom i eolskom načinu; 3) pjesme u kojima se očituju strani utjecaji - u prvom redu mađarski, zatim šire hrvatski i slovenski. U ovoj su zbirci melodije i tekstovi doneseni zajedno. U skoro svim kasnijim vašim zbirkama pjesme su podijeljene - najprije se posebno donosi čitav tekst pjesme, a zatim napjevi.

Drugi svezak ove zbirke (1925) sadrži crkvene pjesme, klasificirane po crkvenoj godini. Nalazimo i harmonizacije pjesama. Žganec navodi da mu je mnogo klasičnih crkvenih pjesama kazivala njegova majka, Marija Žganec.

Nakon drugoga svjetskog rata, Žganec se posvetio samo muzici - sabiranju, klasificiranju, izdavanju narodnih pjesama i uopće znanstvenom etnomuzikološkom istraživanju. U približno 30 godina rada ostvario je veoma mnogo. Ovom prilikom ne mogu navesti sve njegove člank i recenzije, govoriti o njegovu dugogodišnjem radu u *Institutu za narodnu umjetnost*, u svojstvu suradnika i direktora instituta. Na *Muzičkoj akademiji* u Zagrebu predavao je muzičku folkloristiku odnosno etnomuzikologiju. 1962. godine ta je predavanja publicirao. Iz prvog djela, "Uvodna pitanja", citirat ću kratak odjeljak o varoškoj pjesmi, jer on pokazuje da prof. Žganec nije bio ni uzak ni staromodan, nego da je razumijevao i suvremene pristupe pitanjima urbanog folklor. On piše: "Neki muzikolozi smatraju da varoška pjesma ne ide u folklor. Imaju krivo. ... Budući pak da i u muzičkom folkloru mogu postojati različiti stilovi, moramo se prijateljititi s time, da našoj varškoj pjesmi priznamo građanstvo u jugoslavenskom muzičkom folkloru." I onda je profesor Žganec studentima dao zadatak da iz Kuhačeva zbornika (*Južno-slovenske narodne popievke*) za zadanih 50 pjesama navedu koje su varoške, a koje seoske. Ovo nije centralna tema uvoda, ali smatram da pokazuje Žgančevu široko shvaćanje osnova etnomuzikologije.

Sada ću ukratko nešto reći o pojedinim Žgančevim zbirkama pjesama.

Prvo, o zbirci *Hrvatske narodne pjesme kajkavske*. Uredio i komentirao Dr. Vinko Žganec. Zagreb: Matica hrvatska, 1950. 377 tekstovi (str. 11-335). Bilješke o pjesmama i varijante pjesama (str. 339-461). Posebne napomene 465-518. Kazalo 521-553. Napjevi str. 1-40. U Matici hrvatskoj bili su pohranjeni uglavnom samo tekstovi, jer je takva bila praksa sakupljača u 19. stoljeću. Žganec je nastojao da dodaje i napjeve, čak i onda kada su mnogo manji od tekstova. Komentar u ovoj zbirci su opsežni i odlični.

Na drugom je mjestu zbirka *Hrvatske narodne popievke iz Koprivnice i okolice*. Sakupio, analizirao, uredio i muzikološki obradio Vinko Žganec. Zagreb: JAZU, 1962. Grada je zabilježena 1946, 1947. i 1952. godine u selima u okolici Koprivnice. Žganec je većinom direktno bilježio napjeve - tek u manjem broju slučajeva radi se o transkripcijama magnetofonskih snimki. Zbirka sadrži 313 tekstova i 401 numerirani napjev. Može se reći da predstavlja narodnu muzičku

tradiciju s početka našeg stoljeća, stoga jer su se forma i duljina tekstova i napjeva silno izmijenili nakon dva rata i socijalističke revolucije. Sada je bilo moguće odijeliti tekstove od napjeva i sve napjeve prepisati sa završnim tonom g¹. Žganec navodi i podatke o pjevačima, opisuje itenerar i muzičke instrumente. Zatim slijedi muzikološka analiza pjesama, kazala, literatura te na kraju melodije, str. 1-96.

U ovoj su knjizi osobito zanimljive muzičke analize te komentari o pjevačima i o tekstovima.

Zbirka *Narodne popijevke Hrvatskog zagorja* najvažnije je i najopsežnije Žgančevo djelo nakon njegovih zbirki iz Međimurja. Prvi tom je izdan 1950. godine i obuhvaća 490 str. sa 754 napjeva i kazalom po ritmičkim tipovima. Drugi tom donosi tekstove, a izašao je 1952. godine. Ali treći tom, Etnomuzikološka studija, izdan je tek 1971, u znanstvenoj seriji JAZU (*Zbornik za narodni život i običaje*, knj. 44). Obratite pažnju na činjenicu da nema ni traga komentarima u prva dva toma. Samo kada imate sva tri toma, možete razumjeti zbirku u cjelini. Iako treći tom ima 236 stranica, uključujući diskusiju građe, popis pjevača, analizu tekstova i vrlo opsežnu analizu melodija - ljestvica, kadenci, ritma i sva kazala - ipak mislim da organizacija zbirke nije pogodna. Svugradu - oko hiljadu pjesama i instrumentalne melodije sakupio je prof. Žganec u Hrvatskom zagorju od maja 1947. do augusta 1948. Iz zbirke je izostavljeno 230 pjesama, koje su zainteresiranim dostupne u Institutu za narodnu umjetnost (sada Zavod za istraživanje folklor) u Zagrebu.

Ovdje je Žganec mogao o svemu pisati opširnije. Za mene osobno naročito su vrijedne primjedbe o pjevačima (s fotografijama), o funkciji pjesama, o nosiocima narodne popijevke u Hrvatskom zagorju. Razumljivo, i same analize su odlične, ali to je u ono vrijeme bio već klasičan predmet istraživanja. Za razliku od toga, kontekst pjesama zanemarili su mnogi stručnjaci iz Žgančeve generacije. Međutim, on sam ovom je problemu narodne tradicije tijekom vremena obraćao sve više i više pažnje.

Na kraju želim spomenuti još dvije zbirke, jer su relativno nove, i možda manje poznate. Prva su *Pučke popijevke Hrvata iz okolice Velike Kaniže u Mađarskoj* (Čakovec 1974). Zbirku je priredio Zvonimir Bartolić. Obuhvaća 179 pjesama, sabranih 1958. (10 dana) i onda 1962. godine (10 dana), snimljene magnetofonom. Sadrže neke stare međimurske pjesme, koje su u Međimurju zaboravljene.

Druga zbirka, koja je objavljena nakon smrti prof. Žganca, jesu *Hrvatske pučke popijevke iz Zeline i okolice* (Zelina 1979), za tisak priredio Zvonimir Bartolić. Uključuje 200 pjesama. U toj su knjizi tekstovi i melodije zajedno složeni. Sadrži i Žgančev tekst "O mojem zapisivanju hrvatskih pučkih popjevaka u Zelini i okolici godine 1946, 1947 i 1973." (str. 249-273). Sabirao je uglavnom 1946. i 1947. g. Onda se vratio 1973 g. s magnetofonom da snima pjesme, prikupi i provjeri podatke o pjevačima i sviračima. Ova knjiga nam daje također vrlo zanimljivu kratku biografiju prof. Žganca (str. 285-290) od Zvonimira Bartolića.

Za etnomuzikologiju je važno, da je Žganec smatrao *varijante* popjevaka kao osnovne manifestacije suštine narodne muzike. Zbog toga je njegov članak "Govor varijanata" (*ZbNZO* 45, 1971, 725-42) osobito vrijedan. U njemu on izučava

muzičke i tekstovne varijante jedne balade o preživjelom odbačenom djetetu koje dolazi na svadbu svoje okrutne majke.

Uz sabiranje narodnih popijevaka, prof. Žganec imao je poseban interes za sakupljanje glagoljaškog pjevanja. Prof. Bezić (1968) nas informira da je Žganec prikupio građu na otoku Krku, i magnetofonom snimao na otoku Rabu, na otoku Pagu, na otoku Ugljanu kraj Zadra i u Poljicima. Ali ovo istraživanje nije bilo ograničeno samo na glagoljaško pjevanje. Paralelno je snimao i izučavao lokalno specifično tradicionalno liturgijsko pjevanje *latinskim* jezikom u dalmatinskim gradićima i gradovima (citiram Bezića 1968).

Osim sabiranja pjesama, prof. Žganec je mnogo vremena posvetio proučavanju djela Franje Ksavera Kuhača (1834-1911), koji je u svom vremenu bio vodeći hrvatski etnomuzikolog, historičar muzike i sabirač narodnih pjesama. Prof. Žganec ne samo da je o njemu pisao članke, načinio spisak građe u arhivu Kuhača, nego je i pripremio za izdavanje šesti tom velike Kuhačeve zbirke, koji, koliko mi je poznato, još uvijek nije štampan.

U inozemstvu se zna za Žgančeve članke na stranim jezicima. Zna se i veoma cijeni i opširne, pažljivo organizirane, sistematizirane zbirke, koje se nalaze u bibliotekama cijeloga svijeta. Duboko poštujemo sveukupno djelo velikog hrvatskog etnomuzikologa - akademika Vinka Žganca.